

До спеціалізованої вченої ради К 64.109.01
при Харківській державній академії
дизайну і мистецтв

В І Д Г У К

офіційного опонента

на дисертаційну роботу ЄФІМОВОЇ Марії Петрівни

«Дизайн дитячої книги України: проектно-художні принципи і засоби»,
представлену на здобуття наукового ступеня кандидата мистецтвознавства за
спеціальністю 17.00.07 – дизайн

Дисертація Єфімової Марії Петрівни складається із вступу, чотирьох розділів, висновків, списку використаних джерел (207 найменувань), додатків; має загальний обсяг 208 сторінок, наочний матеріал дисертації викладено на 183-х сторінках (145 рисунків і 19 таблиць).

Щодо актуальності теми дослідження.

За роки незалежності книговидавнича справа в Україні зазнала докорінних перетворень. Соціально-економічні процеси мали суттєвий вплив на зміну інформаційного простору, проектних і виробничих технологій, підходів до поширення книжкової продукції. У нових реаліях розвитку книжкового ринку виникли фахові осередки, видавнича діяльність яких сьогодні дозволяє говорити про активність художніх процесів у дизайні сучасної української книги. Історично склалося так, що книга виконує особливу функцію духовної та ціннісної творчості, а надто, коли мова йде про дитячу книгу.

Дисертаційна робота Єфімової М. П. присвячена актуальним питанням дизайну вітчизняних видань дитячої літератури. Актуальність полягає в тому, що існує проблема формування теоретичних і методологічних основ дизайну видавничої продукції для дітей і вона має прямий зв'язок із ефективністю вирішення завдань художнього й комунікативного характеру, що постають нині

перед видавничою галуззю в Україні, виходячи з факту поглиблення її інтеграції у світовий культурний простір.

В умовах, що склалися, наразі є вирішення завдань, пов'язаних з вивченням тенденцій розвитку української дитячої книги, її розгляду як цілісного багатофункціонального та багатокомпонентного дизайн-об'єкта, формотворчі процеси якого непинно розвиваються, а широкий арсенал художньо-проектних засобів має тенденцію збільшуватися. Такі викладені аргументи переконують в актуальності та своєчасності дисертаційного дослідження Єфімової М. П., предметом якого обрано принципи проектування і художні засоби створення дизайну вітчизняної дитячої книги.

Обґрунтованість наукових положень їх достовірність, завершеність та новизна.

У дослідженні Єфімової М. П. розглянуто еволюцію дизайну дитячої книги України, досліджено особливості проектування, здійснено ґрунтовний аналіз широкого кола найменувань вітчизняної книжкової продукції, розроблено типологію та класифікацію дитячої книги. В контексті висвітлення послідовності дизайн-процесу від розробки загальної концепції видання до випуску готового художнього продукту дослідниця приділила значну увагу особливостям взаємодії шрифту, ілюстрації, декоративних зображень, специфіці внутрішньої організації та матеріальної конструкції книги, впливу технічних і технологічних засобів на втілення художнього задуму,

Достовірність основних положень наукового дослідження, що виносяться на захист, підтверджується посиланням на висхідні й результативні дані інформаційної бази за темою дисертації – монографій, підручників, наукових публікацій, інтернет-джерел. Основою дослідження став критичний аналіз не тільки фахових, але й опосередкованих до проблематики праць історичного, мистецтвознавчого, книгознавчого, педагогічного, психологічного спрямування.

Дисертанткою чітко викладено мету і завдання, обґрунтовано вибір напрямів і методів дослідження. Основні положення щодо наукової новизни, резюме та висновки логічно взаємопов'язані.

У дисертаційній роботі Єфімової М. П. опрацьовано широке коло як вітчизняної, так і зарубіжної літератури; висвітлено різнобічні аспекти проектних і виробничих процесів; проаналізовано стан вітчизняного книговидавництва в теперішніх економічних реаліях держави; зроблено наголос на ролі національних і глобалізаційних чинників; розкрито традиційні й виявлено новітні засоби дизайну сучасної книговидавничої продукції.

У результаті проведених досліджень запропоновано концептуальну схему-модель розвитку дитячої книги, окреслено пріоритетні перспективні напрямки у цій справі. Такі переконливі аргументи дозволяють говорити про об'єктивність формулювань, які автор вважає новими. Зокрема слід відмітити, що в дисертації вперше здійснено спробу комплексного дослідження вітчизняного дизайну дитячої книги, запропоновано універсальну типологію дитячих книг, сформульовано основи можливої моделі перспективного розвитку такої гілки графічного дизайну.

У **першому розділі** дисертації аналізується стан вивченості питання, формулюється загальна методика роботи. На основі вивчення праць з історії дитячої літератури, книгодрукування, мистецтва графіки і графічного дизайну, а також дотичних до обраної теми джерел розкрито картину послідовного історичного розвитку і сучасного стану досліджуваного явища. На підставі проведеного аналізу автор констатує факт неповноти і розрізненості інформації, засвідчує, що науковий інтерес до дизайну української дитячої книги в умовах розвитку інформаційного суспільства означився лише поодинокими розвідками, аргументовано доводить необхідність проведення відповідного комплексного дослідження.

Для аналізу історичних даних, осмислення поступу еволюційних процесів, виявлення генези вербальних і візуальних змістів у зразках

графічного дизайну автором дослідження було застосовано порівняльно-історичний та хронологічний методи. Важливе завдання дисертації, а саме – формулювання типології та класифікації дитячої книги отримало своє вирішення за допомогою типологічного і мистецтвознавчого аналізу. Обрані методи в комплексі дозволили проаналізувати структуру дитячої книги, виявити пріоритетні позиції створення видавничої продукції для дітей, виокремити їх головні функції, розглянути засоби та прийоми художньої організації. Залучивши методи моделювання, проектного прогнозування, експертної оцінки, Єфімовій М. П. вдалось розв'язати поставлені в науковому дослідженні завдання. Запропонована методологія відповідає характеру і меті дисертації.

У другому розділі **«Еволюція дитячої книги України: Етапи розвитку, типи видань, класифікація»** висвітлюються історичні й соціокультурні обставини, за яких відбувалося становлення дизайну дитячої книги. Проведені наукові розвідки світових інновацій в організаційних, художньо-проектних і виробничих процесах видавничої справи дозволили встановити головні етапи еволюції дитячої книги. В окремому підрозділі на основі аналізу українського книговидання автор виділяє періоди розвитку дитячої книги, виявляє характерні риси національної традиції в історичних та сучасних зразках книжкової продукції.

Особливо заслуговує на увагу аналіз українських видавництв дитячої літератури, з'ясування пріоритетних напрямків їхнього розвитку, позиціонування продукції за характерними регіональними ознаками, що відповідають: тематиці видань; зорієнтованості на певну вікову категорію читача; особливостям об'ємно-просторової конструкції; вибору технік, технологій і матеріалів тиражування. Не менш важливим можна вважати і питання створення книг для маленьких читачів із вадами зору, автор дослідження робить наголос на проблемі сьогодення таких видань, прогнозує їх майбутній розвиток.

У ході наукового дослідження доведено і надано додаткові аргументи, що книга для дитини виступає своєрідною моделлю сприйняття світу. Така модель формується шляхом інтерпретації функціонального призначення видання. Те, що дитяча книга сьогодні стала дієвим чинником у виховних, навчальних, пізнавальних, розважально-ігрових процесах, Єфімова М.П. представляє через розгляд її як категорію багатофункціонального засобу комунікації. Відмова від погляду на книгу із суто поліграфічних позицій дозволила автору означити зв'язок між проблематикою дизайну дитячої книги та дизайну медійної продукції. На основі систематизованих даних було отримано важливі положення, що можна віднести до наукової новизни: визначено функціональні основи формування концепції видання; обґрунтовано появу і виокремлено такі типологічні одиниці дитячої книги як вид, підвид, типологічна група, типологічна підгрупа; здійснено класифікацію дитячої книги.

Третій розділ роботи присвячено структурно-професійним аспектам дизайну дитячої книги.

Осмислюючи об'єктивні теоретичні передумови аналізу вітчизняного дизайну видавничої продукції дисертантка вказує, що дитяча книга як цілісний дизайн-об'єкт є результатом органічного синтезу трьох структурних рівнів – змістовного, образотворчого, архітектонічного. Дослідження цікаве за результатами порівняння особливостей шрифтових, ілюстративних, конструктивних засобів дизайну дитячої книги, можливостей їх застосування та взаємодії у різних форматах видання (друкованому, електронному, альтернативному).

Також знайшли висвітлення художньо-технічні аспекти проектування. Через аналіз традиційних та новітніх інструментів, матеріалів, технік і технологій, автор підводить до висновку, що сучасний процес проектування книги передбачає не тільки високий професійний художній рівень знань та вмінь, а й достатню кваліфікацію в оперуванні сучасними технічними й технологічними засобами.

В четвертому розділі дисертації увага автора концентрується на *візуальності, анімаційності, інтерактивності, віртуальності* як основних принципах проектування дитячої книги. Дослідження сучасних принципів і прийомів формотворення дитячої книги показало, що на сьогодні практика художнього проектування означена впливами з одного боку – потужних інформаційних потоків, з іншого – взаємодією змістовного і формального; оригінального і тиражованого; технічного і художнього; матеріального й віртуального; національного та глобалізаційного. Зведення і систематизація ніби-то тематично розрізнених відомостей дозволили Єфімовій М.П. показати дизайн дитячої книги естетично значимою та інтелектуально зрілою гілкою проектної культури.

Підсумком дослідження у четвертому розділі стала концептуально-схематична модель розвитку дитячої книги в Україні, де автор наочно і переконливо виявляє механізми взаємодії між впливовими чинниками видавничого дизайну (змістовними, образотворчими, архітектонічними) та проектно-художніми засобами, техніками й технологіями. В основу запропонованого дисертанткою концептуального бачення покладено логічно мотивовану систему поглядів на взаємозв'язки між явищами і процесами дизайну дитячої книги.

На думку опонента, створена Єфімовою М.П. концептуально-схематична модель розвитку дитячої книги в Україні є значним кроком у напрямку формування вітчизняної теорії дизайну видавничої продукції також у напрямку вдосконалення якостей та зростання конкурентоспроможності українських книжкових видань.

Висновки по дисертації повною мірою представляють отримані наукові результати, вони є об'єктивними, відповідають поставленим завданням.

Наведений у додатках ілюстративний матеріал наочно підтверджує основні позиції наукових положень дисертації.

Матеріали дисертаційної роботи пройшли належну апробацію на конференціях міжнародного і всеукраїнського рівня. Положення і результати роботи висвітлено в 7 статтях, опублікованих у фахових виданнях, 1 – у закордонному збірнику наукових праць.

Автореферат відображає зміст, основні положення, висновки, дисертаційної роботи і відповідає вимогам МОН України щодо написання авторефератів.

Цінність результатів даного дослідження для науки та практики

Отримані дисертанткою Єфімовою М.П. результати можуть бути використані при подальших дослідженнях теорії дизайну, образотворчого мистецтва, культурології, в педагогічній діяльності при викладанні відповідних курсів, а також на всіх етапах сучасної дизайн-практики.

Зауваження стосовно тексту дисертації.

1. Шукаючи шляхи до вирішення проблем, пов'язаних із розвитком вітчизняної книговидавничої справи в умовах радянського суспільства (розділ 4.3. с.174), не варто не дооцінювати здобутків, яких українські фахівці змогли досягнути попри нав'язування доктрини соціалістичного реалізму.
2. Достатньо дискусійним є твердження автора роботи, що: «відслідковуючи зразки дитячих книг радянського періоду, навіть висококваліфікованому спеціалісту важко відрізнити українську книгу від російської чи білоруської» (с. 175) Характерні для національного стилю ознаки бачимо у дитячих книжечках, оформлених та з ілюстраціями А. Базилевича, С. Караффи-Корбут, В. Литвиненка, Г. Малакова, Г. Якутовича. Ось назви окремих із них – «Лис Микита», «Малий Мирон», «Довбушеві скарби», «Кіт у чоботях», українська народна казка

«Про липку і зажерливу бабу», казка «Про бідного парубка і Марка багатого». Справедливо буде сказати, що у зразках української дитячої книги 60 – 70-х. років ХХ ст. вже добре розвинулися тенденції, які дисертантка справедливо виявила як «національні особливості дизайну української книги» (с. 153-155).

3. Дисертаційна робота базується на досить широкій емпіричній базі, охоплює фахові та навкологалузеві дослідження. Разом із тим у 3-му й 4-му розділах дисертації привертає увагу мала кількість посилань у полотні тексту. Зокрема, з 129 по 139 сторінку посилання відсутні, хоча за змістом вони, скоріше всього, мають бути. Сказане стосується використаних у науковому дослідженні даних про додрукарські, друкарські, післядрукарські процеси (с. 130), широко відомі в теорії технічного редагування та поліграфічного відтворення продукції і, безперечно, вони мають авторство.
4. У дисертації, присвяченій дизайну дитячої книги України, більшу увагу варто було приділити ролі художника-дизайнера, значенню рівня його індивідуальної обдарованості, особливостям творчої манери, не обходити питання авторства сучасної української ілюстрацій. У тексті наукової роботи, окрім ілюстраторів О. Петренка-Заневського та Арсена Джанікіяна, ніхто із вітчизняних майстрів не удостоївся, бодай, згадування.

Висновок:

Дисертація «Дизайн дитячої книги України: проектно-художні принципи і засоби» ЄФІМОВОЇ Марії Петрівни є самостійною завершеною науковою працею, яка містить нові науково обґрунтовані результати, що мають важливе значення для розвитку мистецтвознавчої науки. Робота виконана з дотриманням вимог МОН України, що висуваються до написання кандидатських дисертацій, а її автор заслуговує присудження наукового ступеня кандидата мистецтвознавства за спеціальністю 17.00.07 – дизайн.

Яремчук О.М.
кандидат мистецтвознавства,
доцент кафедри рисунку й живопису
КНУБА

15 січня 2016 р.

Підпис О.М. Яремчук
Засвідчується
Секретар Вищої ради КНУБА

О.С. Петренко